

УДК 336.77: 330.567.22 (477)

Управління кредитним ризиком банку

Костюк В.А.

кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Тінюков С.В.

магістр
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Статтю присвячено актуальним питанням управління кредитним ризиком банківських установ. Проаналізовано методичні підходи до кількісного аналізу кредитного ризику банку. Визначено фактори впливу на рівень кредитного ризику банку. Проведено оцінку кредитного ризику, запропоновано шляхи удосконалення кредитного ризик-менеджменту банку.

Ключові слова: кредити, кредитний портфель, кредитний ризик, ризик-менеджмент банку.

Костюк В.А., Тінюков С.В. УПРАВЛЕНИЕ КРЕДИТНЫМ РИСКОМ БАНКА

Статья посвящена актуальным вопросам управления кредитным риском банковских учреждений. Проанализированы методические подходы к количественному анализу кредитного риска банка. Определены факторы влияния на уровень кредитного риска банка. Проведена оценка кредитного риска, предложены пути совершенствования кредитного риск-менеджмента банка.

Ключевые слова: кредиты, кредитный портфель, кредитный риск, риск-менеджмент банка.

Kostiuk V.A., Tinyukov S.V. BANK CREDIT RISK MANAGEMENT

The article is devoted to topical issues of credit risk banks. Analyzed the methodological approaches to quantitative analysis of the credit risk of the bank. The factors impact on the credit risk of the bank. The estimation of credit risk and suggested ways to improve credit risk management of the bank.

Keywords: credit, credit portfolio, credit risk management of the bank.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Банки відіграють вирішальну роль у системі фінансового посередництва, і через це вони повинні не тільки діагностувати потенційні загрози, але й мати відповідний механізм нейтралізації їх негативного впливу. Вивчення видів банківських ризиків, причин їх виникнення та методів управління є вкрай необхідним для банківської системи. Адже саме від ступеня ризику залежить розмір прибутку банку та його ліквідність. Вибір правильної методики оцінки ризиків багато в чому допомагає банку зменшити витрати на непередбачувані ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальну характеристику та класифікацію банківських ризиків подано у працях С. Братанович, І. Бурденко, Н. Валенцевої, Х. Грюнінга, У. Деволда, О. Дзюблюк, Г. Дріза, М. Савлука. Специфіці кредитного ризику присвячено роботи Е. Альтмана, В. Вітлінського, С. Герасименка, А. Єріної, В. Ковальова, В. Лахтінової, О. Шеремета; джерела виникнення ринкових ризиків, аналіз методів

їх оцінки та інструментів управління вивчали Г. Коробова, В. Кротюк, О. Куценко, Г. Лаврушина, Дж. Синки, Ф. Сондерс, С. Савлук.

Потрібно сказати, що методи управління ризиками постійно розвиваються і вдосконалюються, з'являються нові види. Тому ці питання можуть потребувати доопрацювань у майбутньому.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз методичних підходів до кількісного аналізу кредитного ризику банку, проведення оцінки кредитного ризику банку та внесення пропозицій щодо удосконалення кредитного ризик-менеджменту банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кредитний ризик банку – це міра (ступінь) невизначеності щодо виникнення небажаних подій під час здійснення фінансових угод, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за угодою зобов'язань, і при цьому не вдасться скористатися забезпеченням повернення позичених коштів [1, с. 55].

Оперуючи поняттям кредитного ризику комерційного банку, потрібно розрізнати такі терміни:

1) кредитний ризик щодо кредитної угоди – ймовірність того, що позичальник (боржник) не зможе виконати свої зобов'язання перед банком щодо повернення боргу згідно з умовами договору (угоди), при цьому банку не вдасться своєчасно і в повному обсязі скористатись забезпеченням позики для покриття можливих втрат;

2) портфельний кредитний ризик – середньозважена величина ризиків щодо всіх угод кредитного портфеля, де вагами виступають частки сум угод у загальній сумі кредитного портфеля [3, с. 42].

Необхідно зазначити, що з кредитним ризиком пов'язані не лише кредитні операції комерційного банку, але й інвестиційні (формування портфеля цінних паперів), гарантійні послуги, операції з деривативами, а також послуги кредитного характеру (лізинг, факторинг тощо) [4, с. 16].

Кількісний аналіз кредитного ризику банку здійснюється з використанням методу фінансових коефіцієнтів, статистичних та експертних методів.

Метод фінансових коефіцієнтів полягає у розрахунку відносних показників, які характеризують підприємство з погляду на стан його ліквідності, рентабельності та фінансової стійкості, та порівнянні їх з нормативними (критеріальними) значеннями. Водночас за наявності переваг цей метод має певні недоліки. Зокрема, не завжди можна зробити однозначний висновок про те, наскільки кредитоспроможним є позичальник, оскільки значення одних його коефіцієнтів відповідають нормативним, а значення інших – ні [1, с. 54].

Однак використання згаданих моделей у вітчизняній банківській практиці є необґрунтованим, тому варто побудувати аналогічні класифікаційні моделі, які відповідатимуть реаліям вітчизняної економіки.

За останні роки набули поширення ще дві категорії моделей оцінки кредитного ризику. Перша категорія – структурні моделі (*structural models*), що ґрунтуються на дослідженнях Р. Мертонна. Кредиторська заборгованість і капітал у рамках цього підходу розглядаються як вимоги, що можуть бути звернені на вартість фірми. При цьому для визначення справедливої ціни застосовують теорію ціноутворення опціонів. Друга категорія моделей – моделі скорочених форм (*reduced form*

models) – широко використовується у фінансовій інженерії [1, с. 57].

Серед статистичних методів оцінок кредитного ризику доцільно виокремити метод дискримінантного аналізу, який дає змогу розбивати позичальників на класи. Зокрема, за допомогою цього методу можна побудувати класифікаційні моделі для прогнозування результатів кредитної угоди (виконає позичальник умови чи ні). У міжнародній банківській практиці найбільш відомими з таких моделей є Z-модель Альтмана, модель Фулмера, які використовуються для прогнозування банкрутства підприємства, і модель нагляду за кредитами Чессера [2, с. 5].

Статистичні методи оцінки кредитного ризику потребують наявності значного масиву даних, яких може просто не бути. Тому через нестачу чи відсутність інформації здебільшого доводиться застосовувати експертні методи.

Суть експертних методів полягає в обробці суджень досвідчених фахівців банківської справи щодо ймовірності виникнення різних значень збитків або тієї чи іншої несприятливої (небажаної) події в процесі банківської діяльності. Одним із наочних прикладів оцінки кредитного ризику експертними методами є рейтингові методи оцінки кредитоспроможності позичальника, які є досить поширеними у вітчизняній банківській практиці [2, с. 4].

Дослідимо склад кредитного портфеля ПАТ КБ «Приватбанк» (табл. 1).

Як свідчать дані табл. 1, протягом досліджуваного періоду існувала чітка тенденція щодо підвищення обсягів кредитування ПАТ КБ «Приватбанк». Так, станом на 2013 р. обсяг виданих банком кредитів склав 113 213 млн. грн., станом на 2014 р. – 133 604 млн. грн., станом на 2015 р. – 159 173 млн. грн.

У структурі активів ПАТ КБ «Приватбанк» кредити займають найбільшу питому вагу і забезпечують отримання ним більшої половини усіх доходів. Кредитні операції є високодохідними, але й водночас зростання частки кредитних вкладень у загальному обсязі активів свідчить про підвищення ризиковості діяльності банку загалом [6, с. 25].

Протягом всього досліджуваного періоду відбувалося підвищення обсягів кредитування банківською установою, що є позитивним явищем, адже кредитування – головне джерело отримання прибутку банком. Найбільше зростання обсягів кредитування банком спостерігалось станом на 31 грудня 2015 р.

Динаміка кредитного портфеля ПАТ КБ «Приватбанк» за досліджуваний період наведена на рис. 1.

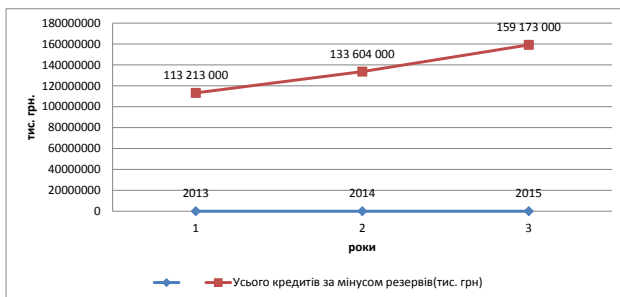

Рис. 1. Динаміка кредитного портфеля ПАТ КБ «Приватбанк» станом на 2013–2015 рр. [6]

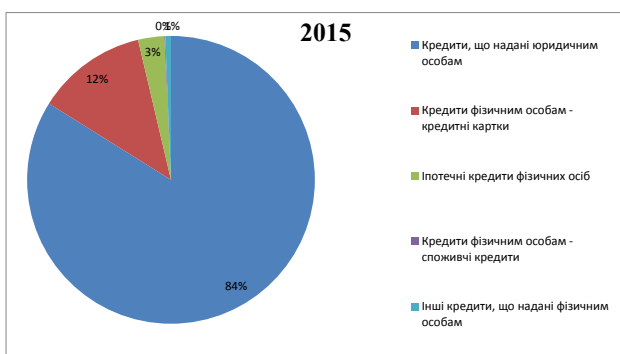

Рис. 2. Структура кредитного портфеля ПАТ КБ «Приватбанк» станом на 31 грудня 2015 р. [6]

Дивлячись на рис. 2, можна побачити, що найбільшу питому вагу у кредитному портфелі банку займають кредити юридичним особам

(84% від загального обсягу наданих кредитів), а найменшу – споживчі кредити фізичним особам (менше 1%). Така висока питома вага кредитування юридичних осіб банківською установою свідчить про задовільну структуру кредитного портфеля з точки зору галузевої диверсифікації.

Аналіз структури кредитів за видами економічної діяльності дає змогу визначити галузеву диверсифікацію кредитів порівняно з попередньою звітною датою. Для цього розраховується питома вага вкладених в окремі галузі позик загалом за короткостроковими та довгостроковими позиками, а також у динаміці. Галузева диверсифікація кредитних вкладень повинна сприяти розвитку пріоритетних галузей народного господарства [5, с. 10].

Структурний аналіз проводиться для визначення надмірної концентрації кредитних операцій в одному сегменті, що підвищує ступінь кредитного ризику. Проте надмірна диверсифікація кредитного портфеля створює певні труднощі в управлінні позиковими операціями та може стати причиною банкрутства банку, тому зарубіжні комерційні банки визначають для себе межі вкладення ресурсів у певний сегмент, тобто застосовують метод лімітування [7, с. 202].

Виходячи з даних табл. 2., можна зробити висновки, що загалом у 2015 р. збільшилися кредити за всіма видами економічної діяльності, а на сільське господарство у 2015 р. кредити збільшилися вдвічі, тобто на 103% відносно 2013 р.

Таблиця 1

Склад кредитів в кредитному портфелі ПАТ КБ «Приватбанк» за 2013–2015 рр. (тис. грн.) [6]

№	Найменування статті	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Темпи змін, 2013 / 2015, %
1	Кредити, що надані юридичним особам	108 210 000	124 080 000	149 113 000	38
2	Кредити фізичним особам (кредитні картки)	16 065 000	21 900 000	22 092 000	38
3	Іпотечні кредити фізичних осіб	3 637 000	3 373 000	5 228 000	44
4	Кредити фізичним особам (споживчі кредити)	1 072 000	710 000	171 000	-84
5	Інші кредити, що надані фізичним особам	1 307 000	947 000	1 141 000	-13
6	Резерв під знецінення кредитів	-18 937 000	-20 616 000	-21 541 000	14
7	Усього кредитів за мінусом резервів (тис. грн.)	113 213 000	133 604 000	159 173 000	41

Таблиця 2

Склад кредитів за видами економічної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» [6]

Вид економічної діяльності	2013 р.		2014 р.		2015 р.		Темп змін, 2013/ 2015 тис. грн.
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Торгівля нафтопродуктами	36 526 000	27	42 510 000	27	40 603 000	22	11
Кредити фізичним особам	22 724 000	17	27 724 000	17	29 273 000	16	29
Виробництво феросплавів та торгівля ними	15 408 000	12	18 649 000	12	24 807 000	14	61
Сільське господарство, сільсько-господарське машинобудування, харчова промисловість	10 787 000	8	17 029 000	11	21 872 000	12	103
Промислове виробництво, хімічна промисловість	14 407 000	11	16 312 000	11	21 408 000	12	49
Комерційна діяльність, фінансові операції, торгівля цінними паперами	8 532 000	6	7 058 000	5	10 744 000	6	26
Авіап перевезення	6 052 000	5	5 508 000	4	9 411 000	5	56
Гірськолижний курорт, туризм, футбольні клуби	6 079 000	5	4 678 000	3	6 780 000	4	12
Будівництво нерухомості	5 338 000	4	5 951 000	4	6 690 000	4	25
Підприємства малого та середнього бізнесу (МСП)	1 216 000	1	2 318 000	2	2 075 000	1	71
Інше	5 080 000	4	6 483 000	4	7 051 000	4	39
Всього кредитів та авансів клієнтам, загальна сума	132 150 000	100	154 220 000	100	180 714 000	100	37

У складі торгівлі нафтопродуктами розкриті кредити та аванси клієнтам у сумі 40 603 мільйона гривень, або 22% від загальної суми кредитів та авансів клієнтам (у 2014 р. – 42 510 мільйонів гривень, або 26%), видані компаніям, які займаються гуртовою та роздрібною торгівлею бензином, нафтою та нафтопродуктами. Ці компанії складають єдину систему постачання, тому кредитний ризик за цими кредитами є, згідно з оцінками керівництва, нижчим внаслідок такої системи.

Станом на 31 грудня 2015 р. кредити, видані цим компаніям в Україні, у сумі 39 533 мільйона гривень (у 2014 р. – 42 016 мільйонів гривень) були забезпечені запасами нафти, газу та нафтопродуктів, а також корпоративними правами на частки (акції) в акціонерному капіталі позичальників та їхніх поручителів заставною вартістю 39 671 мільйон гривень (у 2014 р. – 38 628 мільйонів гривень). У січні 2015 р. після закінчення звітного року за цими кредитами було одержано додаткове забезпечення у вигляді запасів нафтогазових продуктів вартістю 852 мільйона гривень.

У складі промислового виробництва та хімічної промисловості розкриті кредити та аванси клієнтам у сумі 17 246 мільйонів гривень (у 2014 р. – 12 628 мільйонів гривень), видані компаніям, які об'єднані в одну струк-

туру, але які виробляють та реалізують різноманітну продукцію на ринках Західної, Центральної та Східної Європи. Споживачами цієї продукції є компанії, які працюють у харчовій промисловості на вказаних ринках. Станом на 31 грудня 2015 р. кредити, видані цим клієнтам, були забезпечені майновими правами заставною вартістю 18 673 мільйона гривень (у 2014 р. – 17 482 мільйона гривень) [6, с. 18].

Загальна сума кредитів найбільшим 10 клієнтам «Приватбанку» (далі – Банк) на 31 грудня 2015 р. складала 32 548 мільйонів гривень (на 31 грудня 2014 р. – 16 427 мільйонів гривень), або 18% від загальної вартості кредитного портфеля (на 31 грудня 2014 р. – 11%). Резерв за цими кредитами становить 4 455 мільйонів гривень (на 31 грудня 2014 р. – 2 524 мільйона гривень).

Станом на 31 грудня 2015 р. у Банку було 6 позичальників (на 31 грудня 2014 р. – 1 позичальник) із загальною сумою виданих їм кредитів, яка перевищує 10% чистих активів банку, або 2 450 мільйонів гривень (на 31 грудня 2014 р. – 2 254 мільйона гривень). Загальна сума цих кредитів становила 25 414 мільйонів гривень (на 31 грудня 2014 р. – 4 077 мільйонів гривень), а сума сформованого резерву щодо цих компаній – 3 125 мільйонів гривень (у 2014 р. – 929 мільйонів гривень).

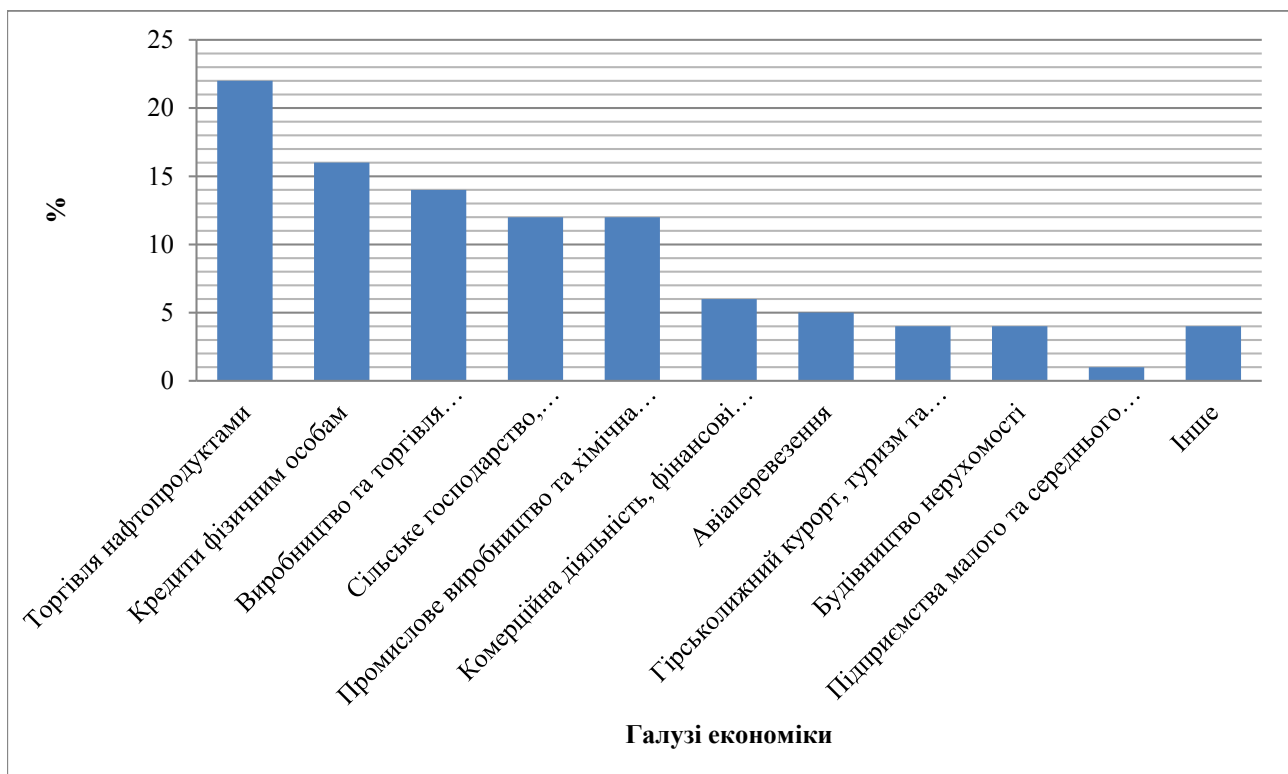

Рис. 3. Динаміка кредитів за видами економічної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк», 2015 р. [6]

Станом на 31 грудня 2015 р. іпотечні кредити у сумі 256 мільйонів гривень (на 31 грудня 2014 р. – 175 мільйонів гривень) були надані у заставу як забезпечення випущених іпотечних облігацій.

Станом на 31 грудня 2015 р. кредити, видані ста одинадцятьма юридичним особам-позичальникам Банку, у загальній сумі 49 231 мільйон гривень були надані у заставу як забезпечення кредиту рефінансування від НБУ (на 31 грудня 2014 р. – нуль).

З рис. 3 ми бачимо, що найбільшу питому вагу у загальному обсязі виданих кредитів займає галузь торгівлі нафтопродуктами – 22%, а найменшу займає галузь підприємств малого та середнього бізнесу – 1%.

Кредитна політика банку, виходячи з даних аналізу галузевої структури наданих кредитів та з урахуванням механізму управління кредитним портфелем банку, має забезпечити більш рівномірний розподіл кредитних вкладень між галузями національної економіки, що приведе до підвищення диверсифікації кредитів та зниження кредитного ризику.

Як активний учасник ринку банківських операцій Банк має значну концентрацію

кредитного ризику, пов'язаного з іншими фінансовими організаціями. Загальна сукупна оціночна сума кредитного ризику, пов'язаного з фінансовими організаціями, складає 49 735 мільйонів гривень (у 2014 р. – 50 908 мільйонів гривень) і включає грошові кошти та їх еквіваленти, заборгованість інших банків та загальну суму до отримання від похідних фінансових інструментів за такими операціями, як своп, форвард та спот [6].

Окремі показники діяльності банку за 2013–2015 рр., а саме нормативи кредитного ризику, можна розглянути в табл. 3.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань, який дорівнює у 2015 р. 20,23%, що на 9,91% більше, ніж у 2014 р. Норматив великих кредитних ризиків встановлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів. Він знаходиться в межах дозволеного і складає у 2015 р. 174,13%. Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та

Таблиця 3

Нормативи кредитного ризику, 2013–2015 рр.

Нормативи	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Відхилення		Нормативні показники
				2014 р.	2015 р.	
Поточна ліквідність,%	84,74	90,06	83,91	5,32	-6,15	Не менше 40%
Максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента,%	12,19	10,32	20,23	-1,87	9,91	Не більше 20%
Великі кредитні ризики,%	12,19	10,32	174,13	-1,87	163,81	Не більше 800%
Максимальний розмір кредитів, гарантій та поручителств, наданих інсайдеру,%	3,86	4,18	1,83	0,32	-2,35	Не більше 2%
Максимальний сукупний розмір кредитів, гарантій та поручителств, наданих інсайдерам,%	6,15	4,70	3,94	-1,45	-0,76	Не більше 10%

Таблиця 4

Ризик кредитного портфеля ПАТ КБ «Приватбанк»

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Відхилення	
				тис. грн.	%
Розрахункова сума резерву на покриття кредитного ризику, тис. грн.	18 937 000	20 616 000	21 541 000	2 604 000	13,75
Залишки кредитів і позик, тис. грн.	113 213 000	133 604 000	159 173 000	45 960 000	40,60
Ризик кредитного портфеля,%	16,73	15,43	13,53	Х	Х

поручительств, наданих одному інсайдеру, встановлюється з метою обмеження ризику, який виникає під час здійснення операцій з інсайдерами, що може призвести до прямого або непрямого впливу на діяльність банку. Цей норматив у 2015 р. дорівнює 1,83%, що не перевищує оптимального значення. Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам, встановлюється з метою обмеження сукупної суми всіх ризиків щодо інсайдерів. Максимальний сукупний розмір кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам, складає 3,94% у 2015 р., що на 6,06% менше нормативного значення. Визначимо ризик кредитного портфеля банку. Для оформлення розрахунків доцільно скласти табл. 4.

Згідно з даними табл. 4 ризик кредитного портфеля зменшився у 2015 р. на 3,2% і склав на його кінець 13,53%, що свідчить про активізацію кредитної політики банку.

Отже, можна зробити висновок про те, що банк добре функціонує, тому що всі показники знаходяться в допустимих нормах, а також банк отримує досить високі прибутки. Також можна сказати про досить керовану ситуацію щодо ризиків, які приймає на себе банк під час кредитування клієнтів. Але, незважаючи на позитивні досягнення за період та одержання прибутку за 2015 р., ПАТ КБ «Приватбанк» необхідно більше диверсифікувати кредитні операції, щоб спри-

яти розвитку пріоритетних галузей народного господарства; запровадити нові види банківських продуктів для юридичних осіб; запровадити нові види банківських продуктів для фізичних осіб з орієнтацією на найменш захищені верстви населення; постійно залучати клієнтів шляхом проведення рекламних акцій та презентацій тощо.

Висновки з цього дослідження. Таким чином, у процесі дослідження кредитного портфеля було виявлено дещо неоптимальну його структуру в розрізі ступенів ризикованості за кредитними операціями та галузевою структурою. Тому пропонуємо вжиття таких заходів:

1) звернути увагу на кредитну політику в розрізі формування кредитного портфеля, а можливо, й переглянути її;

2) регулярно проводити аналіз ринків вкладення кредитних ресурсів;

3) вдосконалити процес визначення основних категорій клієнтів, з якими працює банк і які можуть забезпечити максимальну прибутковість кредитних операцій за визначеного рівня кредитного ризику;

4) оптимізувати управління кредитним портфелем з метою диверсифікації кредитного ризику і підтримки необхідного рівня ліквідності;

5) переглянути умови кредитування для суб'єктів різних клієнтських сегментів і позичальників з різною оцінкою фінансового стану, кредитної історії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бугель Ю. Основні шляхи вдосконалення оцінки кредитоспроможності позичальника / Ю. Бугель // Банківська справа. – 2008. – № 4. – С. 54–59.
2. Камінський А. Ідентифікація, аналіз та управління операційними ризиками в українських банках (дослідження Агентства фінансових ініціатив) / А. Камінський, А. Кияк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.afi.com.ua>.
3. Карагодова О. Проблеми оптимізації структури кредитного портфеля комерційного банку / О. Карагодова, Л. Распутна // Банківська справа. – 2012. – № 2. – С.40–42.
4. Кігель В. Про визначення оптимального кредитного портфеля банку в умовах ризику неповернення коштів позичальникам / В. Кігель // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 1. – С. 15–17.
5. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Правління Національного банку України від 2 червня 2009 р. № 315 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0315500-09>.
6. Річний фінансовий звіт Публічного Акціонерного Товариства «Приватбанк» за 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://static.privatbank.ua/files/data/Річний%20звіт%20за%202015%20р.%20\(українською%20мовою\).pdf](http://static.privatbank.ua/files/data/Річний%20звіт%20за%202015%20р.%20(українською%20мовою).pdf).
7. Тиркало Р. Фінансовий аналіз комерційного банку: основи теорії, експрес-діагностика, рейтинг : [навч. посібник] / Р. Тиркало, З. Щивоблок. – К., 2010. – 233 с.